

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (İSMUS), X/2 (2025), s. 112-134

Araştırma Makalesi

ŞEHİR, ŞAİR VE YÖNETİM: HORATIUS VE MARTIALİS'İN ROMA İMGESİ ÜZERİNE KARŞILAŞTRIMA

Turgay OVALI*

Makale Başvuru Tarihi: 05/10/2025

Makale Kabul Tarihi: 14/12/2025

Özet

Bu makale antik Roma'nın şehir yönetimine, Roma'nın iki büyük hicivcisinin edebi üretimlerinin yönleri aracılığıyla bakma çabasıdır. Bu çaba, durmadan değişen antik Roma şehrini yalnızca arkeolojik kalıntılar aracılığıyla değil, aynı zamanda orada yaşayan ve şehri farklı şekillerde deneyimleyen sosyal grupların ve bireylerin bakış açısıyla incelemeye çalışmaktan ileri gelmektedir. Bu iki büyük Roma şairinin gözünden Roma şehrinin temsilini incelemek, onların kentsel peyzajlara yaptığı göndermeler üzerinden bir antik Roma şehri okuması yapmak, kentsel gerçekliğin edebi temsil üzerindeki belirleyici gücünü tespit etmek, aynı şekilde kentsel çevre ile edebi metinlerin arasındaki geniş ilişkiyi ortaya koymak, bu şairlerin yaşadıkları dönemlerdeki antik kentsel mekân ve yapılarla daha geniş bir perspektiften bakmayı sağlayacaktır. Bu amaçla çalışma ayrı dönemlerde yaşamış ve yaşadıkları Roma'yı tasvir etmiş hiciv şairleri olan Quintus Horatius Flaccus (M.Ö. 65- M.Ö. 8) ve Marcus Valerius Martialis (40-102?)'in edebi üretimlerine odaklanmaktadır. Horatius ve Martialis'in şiirlerini edebi analiz ile kentsel tarih perspektifini birleştiren karşılaştırmalı bir yöntemle inceleyerek, Roma'nın şehir yönetiminde düzen-ölçülülük idealleri ile kozmopolit ve kaotik gerçekliklerin iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Horatius'un düzen ve ölçülülüğü öne çıkaran mesafeli Roma tasavvuru ile Martialis'in karmaşayı, çeşitliliği ve kozmopolitliği resmeden içerden bakışı, antik kentin şehir yönetiminde idealler ile gerçeklik arasındaki gerilimi gözler önüne sermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Horatius, Kentsel Mekân, Martialis, Şehir Edebiyatı, Şehir Yönetimi*

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Orcid: 0000-0001-9782-4548, turgay.ovali@medeniyet.edu.tr

*Research Article***THE CITY, THE POET, AND THE ADMINISTRATION:
A COMPARISON OF HORACE'S AND MARTIAL'S IMAGE OF
ROME***Date Submitted: 05/10/2025**Date Accepted: 14/12/2025***Abstract**

This article attempts to examine the city administration of ancient Rome through the lens of the literary output of two of Rome's great satirists. This effort stems from the desire to analyze the constantly changing ancient city of Rome not only through archaeological remains but also from the perspective of the social groups and individuals who lived there and experienced the city in various ways. Examining the representation of the city of Rome through the eyes of these two great Roman poets, undertaking a reading of ancient Rome through their references to urban landscapes, determining the constitutive power of urban reality on literary representation, and similarly, revealing the broad relationship between the urban environment and literary texts will enable a wider perspective on the ancient urban spaces and structures of the periods in which these poets lived. To this end, the study focuses on the literary production of the satirical poets Quintus Horatius Flaccus (65 BC – 8 BC) and Marcus Valerius Martialis (AD 40 – c. 102?), who lived in different periods and depicted the Rome of their time. By examining the poetry of Horace and Martial through a comparative method that combines literary analysis with an urban history perspective, the study reveals how ideals of order and moderation in Roman city administration were intertwined with cosmopolitan and chaotic realities. Horace's distant image of Rome, which foregrounds order and moderation, and Martial's insider view, which portrays chaos, diversity, and cosmopolitanism, expose the tension between ideals and reality in the city administration of the ancient metropolis.

Keywords: *Horace, City Administration, Martial, Urban Literature, Urban Space.*

Giriş

Antik Roma şehri, yalnızca fiziksel mekânlardan oluşan bir yerleşim alanı değil; aynı zamanda siyasal iktidarın, toplumsal hiyerarşilerin ve kültürel temsillerin iç içe geçtiği dinamik bir yaşam evrenidir. Bu çok katmanlı yapı, Roma'nın hem maddi dokusunda hem de edebî metinlerinde izlenebilir. Şehir, imparatorluk ideolojisinin inşa edildiği ve yeniden üretildiği başlıca sahnelerden biri olurken, aynı zamanda bireylerin gündelik deneyimleriyle anlam kazanan bir varoluş alanı olarak da karşımıza çıkar. Bu bağlamda, antik Roma'ya dair edebî temsiller, yalnızca estetik bir üretim değil; aynı zamanda kentsel yönetim anlayışına, kamusal mekân politikalarına ve şehirdeki güç ilişkilerine dair önemli ipuçları sunan tarihsel veriler olarak okunabilir. Bu makale, M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış Horatius ile M.S. 1. yüzyılda eser veren Martialıs'in şiirleri üzerinden Roma şehrinin nasıl temsil edildiğini ve bu temsillerin şehir yönetimi anlayışıyla nasıl ilişkilendiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Şairlerin Roma'ya dair ortaya koydukları imgeler, yalnızca kişisel estetik tercihlerinin değil, aynı zamanda yaşadıkları dönemlerin kentsel politikalarının, yönetim pratiklerinin ve ideolojik yönelimlerinin de bir yansımasıdır. Horatius'un düzen, ölçülülük ve kırsal ideali öne çıkaran mesafeli Roma tasavvuru ile Martialıs'in kalabalık, gürültülü ve kozmopolit bir şehir deneyimi sunan içerden bakışı, antik Roma'da şehir yönetimi ile gündelik yaşam arasındaki gerilimi görünür kılmaktadır.

Bu çalışmanın temel problemi, Horatius ve Martialıs'in metinlerinde Roma'nın nasıl bir şehir olarak kurgulandığı ve bu kurgunun, imparatorluk döneminde şekillenen şehir yönetimi pratikleriyle hangi noktalarda örtüştüğü ya da çatıştığı sorusudur. Makale, bu problem çerçevesinde üç ana soruya odaklanmaktadır:

1. Şairlerin Roma temsilleri, kentsel yönetim ve düzenleme politikalarını nasıl yansıtmaktadır?
2. Horatius ve Martialıs'in şehir imgeleri arasında ne tür farklılıklar bulunmaktadır?
3. Bu farklılıklar, ideal şehir ile fiilî şehir arasındaki gerilimi nasıl ortaya koymaktadır?

Çalışma, edebiyat ve kentsel tarih disiplinlerini bir araya getiren disiplinlerarası bir yaklaşıma dayanmaktadır. Metodolojik olarak, Horatius ve Martialıs'in seçilmiş şiirleri karşılaştırmalı edebî analiz yöntemiyle incelenmiş; bu analiz kentsel tarih ve şehir yönetimi literatürüyle desteklenmiştir. Böylece metinler, yalnızca edebî ürünler olarak değil, belirli bir dönemin kentsel pratiklerini ve yönetim anlayışını yansıtan kültürel belgeler olarak ele alınmıştır.

Analiz süreci üç aşamada yürütülmüştür:

1. Metinsel Çözümleme: Horatius'un Satirler, Beyitler, Kasideler ve Mektuplar; Martialıs'in ise Epigramlar adlı eserlerinden Roma'ya doğrudan veya dolaylı gönderme yapan pasajlar tespit edilmiş, bu pasajlar şehir mekânı, kamusal düzen, sosyal hiyerarşi ve gündelik yaşam bağlamında tematik olarak sınıflandırılmıştır.

2. Karşılaştırmalı Okuma: Her iki şairin şehir temsilleri, düzen/kaos, ideal/gerçek, merkez/çevre gibi ikilikler üzerinden karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Bu aşamada, şairlerin kullandığı imgelerin benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmuştur.

3. Tarihsel Bağlamlandırma: Edebi veriler, Augustus ve Flavian dönemlerine ilişkin şehirçilik politikaları, kamusal alan düzenlemeleri ve yönetim pratikleri hakkında modern tarih yazımıyla ilişkilendirilmiştir. Böylece şiirsel temsillerin, imparatorluk ideolojisi ve şehir yönetimiyle kurduğu bağlar analiz edilmiştir.

Kuramsal olarak çalışma, Henri Lefebvre'in mekânın toplumsal üretimi yaklaşımından ve kentsel mekânın iktidar ilişkileri aracılığıyla sürekli yeniden kurulduğu fikrinden dolayı biçimde beslenmektedir. Bu çerçevede Roma, sabit bir fiziksel zemin değil, yönetim pratikleri, ideolojik yönlendirmeler ve bireysel deneyimler aracılığıyla sürekli yeniden inşa edilen bir anlam alanı olarak değerlendirilmiştir.

Bu metodolojik çerçeve sayesinde, Horatius ve Martialis'in metinleri, yalnızca iki şairin Roma algısını değil; aynı zamanda antik Roma'da şehir yönetiminin ideal ile gerçek arasında nasıl bir denge kurmaya çalıştığını da ortaya koyan analitik bir zemin sunmaktadır. Böylece çalışma, edebî metinler aracılığıyla şehir yönetimi üzerine düşünmenin imkânlarını genişletmeyi ve Roma'yı düşünce-mekân ilişkisi bağlamında yeniden okumayı hedeflemektedir.

Türkçe literatür incelendiğinde, Horatius ve Martialis'in Roma imgesi üzerinden şehir yönetimi perspektifiyle karşılaştırmalı biçimde ele alındığı müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle makale, antik Roma edebiyatında şehir temsili ve yönetim ilişkisini merkeze alan ilk Türkçe akademik çalışma olma iddiasını taşımaktadır. Bu iddia, çalışmanın özgünlüğünü pekiştirirken, aynı zamanda alandaki boşluğu görünür kılmayı da hedeflemektedir.

Kentsel Hayatın Parçalı Haritası: Antik Roma'da Mekân ve Deneyim

M.Ö. 1. yüzyıl ile M.S. 1. yüzyıl arasında kozmopolit Roma şehrinde yaşayanların çoğu için Roma deneyimi şaşırtıcı derecede yereldir; hayatlarının çoğu şehrin diğer bölgeleriyle sınırlı temas halinde olan belirli bir mahallede veya bölgede geçmiştir. Bu mahalleler (vicus sistemi), Roma'daki Augustus dönemi kentsel reformlarının ve şehir yönetimi pratiklerinin temelini oluşturmakta ve Romalı şehir tarihçilerinin giderek daha fazla dikkatini çeken mahallelerdir (Lott, 2004). İmparatorluk idaresi, bu mahalleleri yalnızca yaşam alanı olarak değil, aynı zamanda kontrol ve gözetim birimleri olarak da düzenlemiştir. Her mahallede günlük ihtiyaçların çoğunu karşılayan konutlar, hamamlar, pazarlar, türbe mezarlar ve diğer kentsel yapılar bulunmaktadır. Bu durum, temizlik, güvenlik, dini ritüellerin organizasyonu gibi kentsel hizmetlerin yerel düzeyde yönetilmesini zorunlu kılmıştır (Robinson, 1992). Roma'nın yoksul mahalleleri, kapılarının önünde gelişen, hızla değişen megakentin daha büyük dünyasına dair yalnızca sınırlı bir algıya sahiptir (Lott, 2004).

Sosyal statü ve meslekleri nedeniyle belli bir mahalleye daha az bağlı olan diğer sakinler için şehir deneyimi, hareketle şekillenmektedir. Bu hareketlilik, yalnızca bireysel bir do-laşım değil, aynı zamanda kentsel düzenin sürdürülebilirliği için yönetsel bir meseledir

(Wallace-Hadrill, 2022). Horatius'un yaşadığı dönemde Augustus; Martialis'in döneminde Vespasianus, Titus ve Domitianus Roma şehrinin hızlı bir fiziksel dönüşümünü sağlayacak kentsel reformlar yapmışlardır. Bu reformlar, hem imparatorların şehir üzerindeki siyasi otoritelerinin bir yansıması hem de şehir planlamasının merkeziyetçi bir yönetim anlayışıyla yürütüldüğünü göstermektedir. İki yergi şairi de karmaşık ve çoğu zaman birbiriyle çelişen taleplerle dolu bu hızlı değişimin canlı bir resmini sunmaktadırlar. Kentsel dokuların hızlı bir şekilde inşa edilmesi, günlük yaşamın kalıplaşmış, ritüelleştirilmiş hareketlerini gizlemektedir. Bu hareketler, Romalı bireyi sürekli olarak şehrin belirli kesimlerinden geçen düzenli rotalar boyunca gerçekleşmektedir. Burada ulaşım düzeni, yol bakımı, kamusal alanların kullanımına dair kurallar gibi konular doğrudan şehir yönetiminin sorumluluk alanına girmektedir. Romalı birey, mesleğinin ihtiyaçları ve sosyallik talepleri tarafından şekillendirilen iyi bilinen rotalarda gününü geçirmektedir. Bu yollar, belirli anıtlar ve kentsel özellikler tarafından şekillendirilmiş, referanslarını ve anlamlarını şehrin özelliklerinden almışlardır. Tüm bu faaliyetlerin nihai ürünü, binlerce farklı şehir sakininin özel ihtiyaçları ve deneyimlerinden doğan binlerce bireyselleştirilmiş kısmi şehrin yaratılması olmuştur (Mouritsen, 1997).

Şairlerin Roma'sı ile bir zanaatkârın veya esnafın yaşadığı Roma çok farklı olabilmektedir. Bu farklılık, aynı zamanda şehir yönetiminin farklı toplumsal sınıflara hitap etme biçimlerinin eşitsizliğini de göstermektedir. İmparatorluk, elitlere gösterişli anıtlar ve forumlarla hizmet sunarken, alt sınıflar için su dağıtımı, hububat tahsisi, kamu güvenliği gibi daha çok temel kentsel işlevlerin idaresine odaklanmıştır (Garnsey & Saller, 1987). Şehirlerde yaşayan veya yaşamış olan çoğu insanın, kentsel deneyimlerini daha kalıcı bir edebi biçimde yansıtmak veya ifade etmek için çok az zamanı vardır. Bu durum, bir bakıma şehir yönetiminin gündelik hayatta görünmezliğini, yalnızca sorunlar ortaya çıktığında fark edilir hale geldiğini göstermektedir. Elbette bu antik Roma için de geçerlidir. Yaygın düşüncenin aksine, antik Romalıların çoğu yemek için çalışmak zorundadır. Çünkü kamu bağışları, bırakın küçük lüksleri, yaşamdaki gereklilikleri bile karşılamamaktadır ve nispeten az sayıda kişi, büyük ve küçük hayır kurumlarına güvenmektedir. Dolayısıyla şehrin sürdürülebilirliği, yalnızca imparatorluk bağışlarıyla değil, aynı zamanda yerel örgütlenmeler, *collegialar* ve mahalle düzeyindeki kendi kendini yöneten yapılar ile sağlanmıştır (Morley, 1996). Antik Roma'nın hayatta kalan edebi anlatımlarında ise bu durum abartılı bir biçimde sunulmaktadır.

Romalı edebiyatçılar kentsel çevreyi keşfetme konusunda diğer insanlara nispeten daha büyük bir özgürlüğe ve esnekliğe sahip olmuşlardır. Şairler günlük yaşamlarını şehri dolaşmaya ayırmışlardır. Heykeltıraşlar ve ressamlar gibi diğer sanatçı arkadaşlarının aksine, zanaatlarının engelleri nedeniyle belirli yerlere bağlı değildiler. Roma'nın sokaklarında dolaşarak ve anıtlarını inceleyerek onu yakından tanıyabilmişlerdir. Ancak burada bile alışkanlık, ilgi, sosyal sınıf, edebi amaçlar ve kullanılan edebi tür çok farklı şehir imajları sunmaktadır. Bu çeşitlilik, şehir yönetiminin bütünsel bir Roma resmi kurmakta zorlandığını, farklı toplumsal kesimlere farklı şehir deneyimleri sunduğunu kanıtlamaktadır. Horatius'un yarattığı Roma, Martialis'in oluşturduğundan oldukça farklıdır. Bunların ikisi de hem kurgu hem de gerçektir ama aynı zamanda Roma'nın kısmi bir resmini sunmaktadırlar.

Roma'nın kentsel deneyiminin çeşitli yönlerini kullanan iki antik Romalı gezgin yazarın şehir şairleri olarak pek çok ortak noktası da vardır. İki de şehrin adamlarını, önemli yerel ailelerin çocuklarıdır, gençliklerinde Roma'ya gelmişler ve yetişkin yaşamlarının ço-

ğunu orada geçirmişlerdir. Her ikisi de bir Romalıyı seçkin kılacak şehir siyasetinden, idari faaliyetlerden ve hukuki kariyerlerden kaçınmış ve bu nedenle yazmayı asıl faaliyet haline getirmenin getirdiği özgürlük ve esnekliğe sahip olmuşlardır (Günther, 2103; Sullivan, 2009). Bununla birlikte, yazarlar olarak hayatta kalabilmek için, çoğu zaman yorucu bir himaye bulma arayışına ve Martialıs örneğinde belirli bir düzeyde yazdıklarını pazarlamaya girişmek zorunda kalmışlardır. Horatius'un ilgisinin odak noktası Maecenas ve Augustus saraylarına sağladığı erişimdir. Martialıs'in himaye arayışları daha karmaşıktır çünkü sarayda üst düzey temasları yoktur ve desteğinin büyük kısmını Roma seçkinleri arasında başka yerlerde aramak zorunda kalmıştır (Günther, 2103; Sullivan, 2009). Ancak her iki şair de bir zanaatkârın, esnafın, iş adamının, imparatorluk yetkilisinin ve hatta senato seçkinlerinin herhangi bir üyesinin rutin zaman ve mekân kısıtlamalarıyla yüzleşmemiştir.

İki şair de fiziksel yüzü hızla değişen bir Roma'ya gelmiştir. Horatius, M.Ö. 50'li yıllarda geldiği Roma'da büyük fiziksel ve toplumsal zıtlıkların olduğu bir şehir bulmuştur. O yıllarda kentsel doku birçok bakımdan çökmektedir. Kamu binalarının çoğu, Helenistik doğudaki büyük şehirlerdekiyle karşılaştırıldığında perişan görünmektedir. Yine de Yunan dünyasında yüzyıllardır süren fetih savaşları, Roma şehrini büyük sanat eserleriyle ışıl ışıl hale getirmiştir. Geç Cumhuriyet döneminin kodamanları şehri yenilemeye başlamışlardır. M.Ö. 57'de, Pompey devasa tiyatro kompleksini inşa ettirmiş, Julius Caesar ise daha da iddialı değişiklikler planlamıştır (Cary, 1937). M.Ö. 39'dan itibaren Horatius, soylu Maecenas'ın çevresinin yakın bir üyesidir ve Augustus'un şehri yeniden şekillendirme planlarından haberdardır. Horatius'un M.Ö. 35 civarında yayınlanan hicivlerin ilkinden itibaren edebi ürünleri, Augustus şehirciliğinin döneminin çoğunu kapsamaktadır. Horatius M.Ö. 8'de öldüğünde Cumhuriyetçi şehrin büyük bir kısmı dönüştürülmüştür (Favro, 2007).

Martialıs'in Roma'sı da hızlı bir fiziksel dönüşüm yaşayan bir şehirdir. Yeni Flavian hanedanının imparatorları, Roma üzerinde kendi izlerini bırakmanın ve bunu kamu binaları yoluyla yapmanın önemli olduğunu düşünmektedirler. Vespasianus ve Titus, Neroncu imgelere dolu şehrin yüzünü değiştirmeye çalışmaktadırlar. Bu inşaat patlaması, Domitianus'un şehri anıtsal binalarla donatmayı dini bir görev olarak gören ve otokratik bir imparatorluk vizyonuyla birleştiren inşaat programıyla doruğa ulaşmıştır (Fredrick, 2002). Martialıs, şiirlerinin çoğunu Titus ve Domitianus'un hükümdarlıkları döneminde üretmiştir. Epigramların dikkatli bir şekilde okunması, Martialıs'in hiçbir zaman Horatius'un Maecenas aracılığıyla sahip olduğu imparatorluk iç çevrelerine erişim seviyesine sahip olmadığını göstermektedir. Yine de sarayda bağlantıları vardır, imparatorluk çevrelerinde olup bitenleri duymaktadır ve şehirde meydana gelen çarpıcı değişimlere engel olamamaktadır. Horatius ve Martialıs'in eserleri, yalnızca bireysel bir Roma anlatısı değil, aynı zamanda şehrin yönetim, planlama ve idari dönüşümlerine dair dolaylı bir tanıklık olarak da okunabilir. Augustus'un "Urbs Roma"yı merkezileştirme çabaları ile Domitianus'un otokratik inşaa programları arasındaki fark, yalnızca estetik bir dönüşüm değil, aynı zamanda şehir yönetiminde farklı siyasi vizyonların mekâna yansımalarıdır.

Şehir ile Kır Arasında: Horatius'un Şehir Yönetimi Üzerine İmgeleri

Horatius, şiirinde Roma kentsel çevresini fiziksel ortama yapılan sınırlı sayıda göndermelerle kullanmıştır. Bununla birlikte, canlı şehir imgeleriyle pekâlâ süslenebilecek olan hiciv gibi türlerin kullanılmasına rağmen bunların renk ve özgüllükten yoksun olması oldukça şaşırtıcıdır. Yergiler 1.9'da Via Sacra'da (Kutsal Yol) sıkıcı bir adamla karşılaşmayı ya

da 1.8'de anlattığı Esquiline'deki cadı sığınağına yaptığı ziyaret gibi bazı canlı, iyi bilinen pasajlara rağmen Horatius Martialıs'de bulunandan çok daha az canlı ve renkli bir şehir havası sunmaktadır.

Martialıs'in aksine Horatius'u şehirde yaşayan biri olarak bulmak zordur. Onun Roma şehri referanslarının büyük bir kısmı, Capitoline Tepesi'nden başlayarak en önemli dini mekânlardan bazılarına uzanan antik Roma'nın ana caddesi Via Sacra boyunca kurulmuş foruma yoğunlaşmaktadır. Yergiler'inde (1.6.113-114)¹ yaptığı açıklamaları kabul edersek, orada oldukça fazla zaman geçirmiştir. Bu alan, yalnızca dini ve toplumsal hayatın değil, aynı zamanda hukuk davaları, siyasi toplantılar, ticari anlaşmalar gibi şehir yönetimi işlevlerinin merkezlerinden biri olarak işlev görmektedir (Ward-Perkins, 1981).

Horatius şiirlerinde sıklıkla kırsal yaşamı övmektedir çünkü ticaretle uğraşmaktan uzak, babasının çiftliğinde kendi öküzleriyle çiftçilik yapan, böylece forumdan ve güçlü vatandaşların kibrinden kaçabilmiş (Beyitler, 2.1-8)² olmayı ancak kırsal yaşam sağlamaktadır. Bu referans, Via Sacra'nın etrafında zarif evlerin inşa edildiği Cumhuriyet'in son zamanlarını hatırlatmaktadır. Horatius'un kırsal yaşama öyküden gelenekçi şiirlerinden, siyasi iktidarın toplumsal dengeleri hızla dönüştürmesine rağmen Cicero'nun Cumhuriyetçi ideallerini karakterize eden Palatine'den Forum'a kadar olan fiziksel hareket kalıplarının (Vasaly, 1993) hala varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Burada aslında kentsel yönetimin sosyal sınıflar arasında yarattığı gerilimler de sezilmektedir. Forumun ticari ve hukuki rolleri Horatius'un Mektuplar'ında canlılığını korumaktadır. Hamisi Maecenas'a yazdığı şiirde kırdan şehre geri dönmemesinin sebebi olarak forumun toplumsal görevlerinin ve hukuki tartışmalarının ateşini yükseltip onu hasta ettiğini belirtmektedir (Mektuplar, 1.7.1-8).³ Bu faaliyetler Horatius'un şiirinde Janus Tapınağı⁴ (Yergiler, 2.3.18-20)⁵, Puteal Libonis⁶ (Yergiler, 2.6.35)⁷ ve Marsyas heykeli⁸ (Yergiler, 1.6)⁹ yakınında yoğunlaşmıştır. Bu mekânlara, Roma şehir yönetiminin en önemli kamusal odak noktalarıdır: Janus tapınağı ticaretin açılış-kapanış sembolüdür; Puteal Libonis mahkeme davalarıyla, Marsyas heykeli ise halkın özgürlük talepleriyle ilişkilendirilmiştir (Richardson, 1992). Hukuki faaliyetler onun söy-

¹ Gerçek asalet üzerine yazdığı bu satırında Horatius, hamisi Maecenas'a şöyle seslenmektedir: "Böylece, ey seçkin senatör, senden ve binlerce başkasından daha rahat yaşıyorum. Hayalim nereye götürürse götürsün, tek başıma geziniyorum. Sebzelerin ve ekmeğın fiyatını soruyorum; akşamları sık sık hileli sirk ve forumda dolaşıyorum. Falcılara dinliyorum; sonra da pirasa, bezelye ve böreklerden oluşan yemeğim için evime dönüyorum."

² "Ne mutlu o kimseye ki, ölümlülerin kadim bir ırkı gibi, işten uzak, her türlü borç ve çıkardan uzak atalarının tarlalarında kendi öküzleriyle çalışır, bir askerın sert savaşından heyecanlanmaz, öfkeli denizden korkmaz ve forumdan ve daha güçlü vatandaşların kibirli kapılarından kaçınır."

³ "Kırda sadece bir hafta kalacağıma söz vermiştim. Yalan söyledim, bütün Ağustos'u burada geçirdim... Forum'un önemsiz işleri ve azim gerektiren gereksiz sorumluluklar ateşli hastalık nöbetlerimi tetikliyor."

⁴ Janus'un tapınağı Forum'un kuzey tarafında, Argiletum adı verilen caddenin girişinde duruyordu. Roma'nın bankacılık işlerinin merkezi olan bu cadde, burada tapınaktan sonra "Janus" olarak adlandırılıyordu.

⁵ "Tüm varlıklarım Janus'un borsasında battığından ve işimi mahvettiğinden beri başkaları için iş yaptım.."

⁶ Puteal Libonis (Libo'nun Puteal'i), Antik Roma'da Forum Romanum'da bulunan bir yapıydı. Puteal, insanların düşmesini önlemek için bir kuyu açıklığının üstüne yerleştirilen, yuvarlak veya bazen kare şeklindeki klasik bir kuyu başıydı.

⁷ "Roscius, onunla yarın saat yediden önce kuyu başında buluşman için sana yalvarıyor. Katipler sana yalvarıyor, Quintus..."

⁸ Satır Marsyas'ın bir heykeli Forum'da praetor mahkemesinin yakınında duruyordu.

⁹ "Sonra dinlenmeye çekiliyorum; sabah kalkıp Marsyas'ın heykelini ziyaret etmem gerektiği konusunda hiç kaygılanmadan..."

leminin önemli bir parçasıdır (Yergiler, 1.9.35-42).¹⁰ Damasippus'la olan diyalogda Horatius, iş adamını başarısız olduğu Janus tapınağından Pons Fabricius'a¹¹ intihar noktasına götürür (Yergiler, 2.3.18-19).¹² Bu anlatım, bireysel trajedilerin bile şehirdeki hukuki-idari mekânlarla bağlantılı kurgulandığını gösterir.

Bir zamanlar foruma hâkim olan siyasi faaliyetlerden ve bu kentsel alan ile anıtlarının karmaşık tarihsel çağrışımlarından, Cicero'nun büyük bir hitabet etkisi ile kullandığı çağrışımlardan çok az bahsedilmektedir (Vasaly, 1993). Marsyas heykeli dışında, forum alanındaki tarihi anıtların hiçbiri anılmamaktadır. Horatius, Kasideler 3.5'te Regulus'un Kartaca'ya doğru yola çıkışı gibi önemli bir tarihi olayı tasvir ederken bile hiçbir fiziksel ortam hissi vermemektedir. Kasidede Kartaca'nın topografyası hakkında Roma'nınkinden daha fazlası anlatılmaktadır (Witke, 1983). Horatius'un zamanında Cumhuriyet geçmişi çağrıştıran pek çok kitabe ve heykelin varlığı sadece Kasideler 4.8.13-14'teki satırlarda ima edilmektedir.¹³ Bu sınırlı tanımlayıcı çerçeve içerisinde Horatius, Roma'daki ana caddenin çeşitli işlevlerini tasvir etmektedir. Dördüncü Kasidesi'nde geçen zengin ama soylu olmayan birini üç metrelik yolda caka satarak geçit töreni yapmasını eleştirmektedir.¹⁴ Bu pasajlar, Horatius'un azat edilmiş bir adamın oğlu statüsüyle yaşadığı karmaşık ve çoğu zaman rahatsız edici diyalogla ironik bir şekilde bağlantılı olan sivri bir göndermedir. Bu aynı zamanda sosyal hiyerarşinin kentsel mekânda nasıl düzenlendiğine ve şehir yönetiminin sınıfsal temsillerle nasıl ilişkili olduğuna işaret eder.

Yelpazenin diğer ucunda, tutsak alınan Cermen kabilelerinden birinin zincirlerle götürüldüğü imparatorluk zaferi vardır (Kasideler, 4.2).¹⁵ Burada da şehir yönetiminin imparatorluk politikalarının mekânda nasıl sahnelendiği görülmektedir. Üçüncü bir pasajda, iş ve ölüm birbirine karışmaktadır (Yergiler 1.6.42-43).¹⁶ Forum, cenaze törenlerinin odak noktası olarak Mektuplar'ında yeniden ortaya çıkmaktadır (Mektuplar, 2.2.74).¹⁷ Roma'nın kamu sağlığı ve mekânsal düzenlemeler açısından yönetsel sorunlarına işaret eden ölüm ve şehrin bu keşimi, en canlı biçimde Esquiline'deki büyüclük etkinliklerinin tasvirlerinde görülür. Yergiler 8.23-50 arasında anlatılan bu tasvirlerde, Esquiline'deki mezarlarda büyüclük yapan kadınların eylemleri anlatılmakta ve Roma'nın eski ve yoksul kesiminin, özellikle de puticuli (yoksullar ve köleler için toplu mezarlar) olarak bilinen alanların (Heller, 1932), şehrin büyüyen zenginleşmesine rağmen yozlaşmanın ve kenarda kalmışlığın mekânı olarak algılanışını çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermektedir.

¹⁰ Küstah bir adamın gevezeliğinden dolayı çektiği sıkıntıları anlattığı yergisinde adamı başından savma çabalarını Horatius şöyle dile getirmektedir: "Günün dörtte biri geçmişti, Vesta'nın tapınağına gelmiştik ve mahkemeye gitmemesi durumunda davasını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktı. 'Beni seviyorsan,' dedi, 'biraz buraya gel.' 'Ölürüm! Dayanamam, medeni kanunları da birazcık olsun bilmem, ayrıca acelem var, nereye gittiğimi biliyorsun.' dedim. 'Ne yapacağımı bilemiyorum,' dedi; 'sizi mi terk edeceğim, yoksa davamı mı?' 'Beni,' dedim yalvararak. 'Bunu yapmayacağım,' dedi ve beni takip etmeye başladı.."

¹¹ Roma şehrinde bulunan en eski köprüdür. MÖ 62'de inşa edilmiş olup Tiber Nehri'nin üzerinde bulunmaktadır.

¹² "Çünkü işim başarısız olduktan sonra başımı kapatıp kendimi nehre atmak istedim."

¹³ Burada "Ölümden sonra ruhun ve yaşamın değerli liderlere geri dönmelerini sağlayan mermer levhalara oyulmuş kamuya açık kayıtlar"dan söz edilmektedir.

¹⁴ "Zenginliğin gururuyla caka satıyor olsan da, servetin senin soyunu değiştirmiyor. Görmüyor musun? Üç metre genişliğinde Via Sacra'da bir uçtan bir uca geçit töreni yapıyorsunuz, yoldan geçenlerin yüzlerine nasıl dizginsiz bir öfke yayılıyor?"

¹⁵ "Siz daha geniş bir şair, Sezar'ın, hak edilmiş defnelerle süslenmiş olarak, azgın Sygambri'yi (tutsak alınan Cermen kabile) Kutsal Yol boyunca yöneteceği şarkısını söyleyeceksiniz.

¹⁶ "Forum'da iki yüz (ticaret) arabası ve üç büyük cenaze birbiriyle karşılaşıncı.."

¹⁷ "Sağ kalanların hüznü, cenaze arabalarıyla boğuşuyor."

Horatius'ta dini faaliyetler de sınırlı ilgi görmektedir. En canlı pasajlardan biri karşımıza Kasideler 3.6.1-5'te çıkmaktadır.¹⁸ Bu, onun Roma töreninin sonsuzluğuna ilişkin meşhur çağrışımıyla birleştirilebilir (Kasideler, 3.30.8-9).¹⁹ Vesta ve Capitolium'un Roma geleneğini ve sonsuzluğunu simgeleyen başka standart çağrışimleri da bulunmaktadır ancak eski, yeni veya restore edilmiş dini yapıların veya törenlerin tanımlanmasında karşımıza çok az şey çıkmaktadır. Bu sessizlik, Livius'un (4.20.7) Augustus'un M.Ö. 20'li yılların başında başlattığı bir program olan eskiyen tapınakların restorasyonuna yaptığı vurguyla tezat oluşturmaktadır. Halbuki tarihçi Livius, Augustus'tan tüm tapınakların kurucusu ve yenileyicisi şeklinde bahsetmektedir.²⁰ Burada dikkat çekici olan nokta, Horatius'un dini yapılara dair sessizliği, Augustus'un şehir yönetimi anlayışında merkezi bir politika olan tapınak restorasyonu ve dini mekânların yeniden düzenlenmesine dair edebi bir yankının eksikliğidir. Augustus'un programı yalnızca mimari değil, aynı zamanda kentsel yönetimin dinsel alanlar üzerinden kamusal hayatı yeniden şekillendirmesidir (Zanker, 1988). Horatius'un bu konudaki sükunluğu, onun daha bireysel ve kırsal odaklı bir şehir algısını ortaya koymaktadır.

Augustus programının bir diğer merkezi olan tiyatro dünyası da aynı derecede ihmal edilmiştir. Augustus tiyatrolar inşa ettirmiş, tiyatro performanslarını teşvik etmiş ve tiyatro ortamını toplumsal düzene ilişkin görüşlerini pekiştirmek için kullanmıştır (Zanker, 1988). Ancak bu tiyatrolar, yalnızca eğlence mekânı değil, aynı zamanda toplumsal düzenin ve statü ayırımının şehir yönetiminde kontrol edildiği mekânlar olmasına rağmen Horatius'un şiirlerinde nadiren görülür. Bir örnekte, Kasideler 1.20'de Maecenas tiyatroya girdiğinde onu karşılayan alkışları anlatır.²¹ Horatius tiyatroyu tanımlamaz ancak Vatikan Dağı'na yaptığı referanstan, bunun Pompey Tiyatrosu olduğu anlaşılmaktadır (Nisbet & Hubbard, 1970). Diğer bir örnek, özgür bir adamın atlı sınıfı için ayrılmış sıralara oturma çabasıyla ilgilidir (Beyitler, 4.15-20)²² ve bu, doğrudan Augustus'un statüye göre oturma düzeni politikasıyla (lex Iulia theatralis) bağlantılıdır. Böylece tiyatrolar, Roma'da hem bir sosyal kontrol aracı hem de şehir yönetiminin mekânsal politikalarının uygulandığı alanlar olarak karşımıza çıkar.

Palatine tepesi, geç Cumhuriyet dünyasında ve yeni Augustus düzeninde özel bir rol oynamıştır. Yeni Augustus ideolojisinin fiziksel çevrede oluşturduğu değişikliklerin yansıdığı ilk bölgelerden biri Palatine tepesidir. Bu, Augustus ve Apollon Tapınağı'na odaklanan inşaat programında görülebilir (Zanker, 1988). Burada Palatine, yalnızca bir imparatorluk ikametgâhı değil, aynı zamanda merkezîyetçi şehir yönetiminin sembolik odağı hâline gelmiştir. Bununla birlikte, Horatius'un Palatine'e yaptığı atıflar sayıca sınırlıdır ve doğa-

¹⁸ “Ey Romalılar! Tanrıların yıkılan türbelerini ve kara dumanla kirlenen heykellerini onarıncaya kadar atalarınızın başarısızlıklarının bedelini haksız yere ödeyeceksiniz.”

¹⁹ “Bir Vesta rahibi sessizce Capitolium'a (Jüpiter, Juno ve Minerva tanrılarına adanmış antik Roma tapınağı) tırmanırken ben her zaman bütün tazeliğimle büyüyeceğim.”

²⁰ “Tüm tapınakların kurucusu ve onarıcılarında Augustus Sezar, yıllar içinde harap olmuş Jüpiter Feretrius tapınağını yeniden inşa ettirdi (Livy, 4.20.7).”

²¹ “Tiyatroda bu kadar alkışlandığınızda, muhteşem savaşçı Maecenas, babanız Tiber'in kıyıları, Vatikan Dağı'nın şakacı yankısıyla birlikte, benim de bir Yunan şişesinde mühürlü olarak sakladığım mütevazı kâselerden ucuz Sabine şarabını içeceksiniz.”

²² Ve büyük adam, Otho'nun hükmünü hiçe sayarak, atlı sınıfının ön sırasında oturuyor! Eğer bu bir asker tribünü olacaksa, korsanlara ve köle sürülerine karşı bu kadar keskin pruvah, bu kadar ağır savaş gemisi göndermenin ne anlamı var?

sı gereği geneldir. Augustus'a yazdığı Çağların Şarkısı ilahisinde Palatine'den geçici olarak bahsetmesi (Carmen Saeculare, 65-66)²³ ve imparatorların Apollon tapınağı bölgesinde geliştirmekte olduğu yeni kütüphaneye dikkat çeken (Mektuplar, 1.3.17)²⁴ satırı bunun göstergeleridir. Bu kütüphane de yalnızca kültürel bir kurum değil, imparatorluk bilgi yönetiminin ve şehir kültür politikalarının parçasıdır.

Bu iktidar merkezlerinin dışındaki şehir yaşamı da aynı şekilde ihmal edilmektedir. Horatius'un kentsel yaşam ve toplum hakkındaki en çağrıştırmacı pasajı Yergiler 2.3'te yer alır. Burada bir bireyin mirasını almasının, kapısında inatçı mal ve hizmet sağlayıcılarından oluşan bir kalabalığın ortaya çıkmasına nasıl yol açtığını anlatmaktadır.²⁵ Bu sahne, bireysel servet ve mirasın yalnızca özel hayatın değil, aynı zamanda şehir yönetiminin ekonomi, patronaj ilişkileri ve kentsel düzen üzerindeki etkilerinin bir yansımasıdır. Çünkü Roma'da mülk ve miras, yalnızca ailevi değil, aynı zamanda kamusal ve hukuki denetime tabi kentsel olgulardır (Saller, 1994).

Horatius'un yukarıdaki ve Yergiler 2.6.23-59'da geçen pasajları²⁶ şairin şehrin hareketli, karmaşık yaşamını iyi bir şiirsel etki için kullanabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, Horatius bu fırsatı nadiren değerlendirmektedir. Martialis ve diğer erken dönem İmparatorluk şairleri tarafından iyi bilinen Roma'nın geniş ve kalabalık mahallesi Subura'dan yalnızca geçici olarak bahsedilirken (Beyitler, 5),²⁷ Roma'nın Sezar tarafından yaptırılan meşhur iki parkı olan Horti Caesaris'ten (Sezar'ın Bahçeleri) tek bir not alınmıştır (Yergiler, 1.9.18).²⁸

Horatius'un Roma'ya ve onun toplumsal açıdan daha az seçkin sakinlerine yönelik pek çok genel eleştirisi vardır. "Kötü bir halk" (Kasideler, 2.4.17-18), "cahil aylak takımı" (Kasideler, 3.1.1), "tanrısız kalabalıklar" (Yergiler, 2.3.228) gibi terimler, geç Cumhuriyet döneminin aşırılıklarından korkan ihtiyatlı bir Epikürcü'nün kişiliğine uymaktadır. Soylu hamisinden, kutsanmış Roma'nın dumanına, zenginliğine ve gürültüsüne hayran kalmayı bırakmasını istemektedir (Kasideler, 3.29.11-12).²⁹ Roma, yozlaşmış köylüyü kendi eğlencesine (ludi), mahalle hamamlarına (balnea), zafer taklarına (fornices) ve şarap barlarına (popinae) çekmektedir (Mektuplar, 1.14.15,21). Onun Roma şehrinin kendisine büyük bir itirazı vardır ancak bu itirazda ileride göreceğimiz gibi Martialis'in spesifik göndermelerinden hiçbirisi yoktur. Bu noktada, Horatius'un şiirlerinde öne çıkan eleştiriler, yalnızca bireysel hoşnutsuzluk değil, aynı zamanda şehir yönetiminin kentsel nüfusu kontrol etme zorluklarının da

²³ "Palatine sunaklarını tercih ederse, Roma'nın gücünü ve Latium'un talihini artırır."

²⁴ "Palatine'deki Apollon'un kabul ettiği yazılar..."

²⁵ "Bu adam, bin talantlık mirasını alır almaz, balıkçıların, manavların, kümes hayvan satıcılarının, parfümcülerin, Toskana Caddesi'ndeki aşağılık kalabalığın, aççıların ve asalakların, tüm pazarın ve Velabrum'un buraya gelmesi gerektiğine karar verdi. Ertesi sabah ona kalabalıklar halinde geldiler. Bir pezevenk sözcüklük yaptı: 'Evde ne varsa, inanın bana, hizmetinizdedir.' dedi."

²⁶ Bu pasajlarda kalabalığı yararak şehrin sokaklarından geçişinden, bir kabadayının ona küfredişinden, şehirde dönen ticaretle ilgili hukuk davalarından, şehirde sır saklamanın olanaksızlığından, gladyatör müsabakalarından, vs. bahsedilmektedir. Sonunda Horatius, bu önemsiz şeylerden kaçarak gününü dua ederek geçirdiğini belirtmektedir.

²⁷ "Bırakın Subura'nın köpekleri yaşlı zinacıya havlasın."

²⁸ "Tanımadığınız bir adamı ziyaret etmek istiyorum. Tiber'in çok uzağında, Sezar'ın bahçelerinin yakınında hasta yatıyor."

²⁹ "Zenginliğin titizliğini ve o yüce bulutlara tırmanma çabalarını unutun, gelişen Roma'nın dumanına, zenginliğine ve gürültüsüne bu kadar hayran kalmayı bırakın."

yansımasıdır. Roma gibi aşırı yoğun bir metropolde, Subura gibi mahalleler ya da popinae (Roma barları) gibi mekânlar, kamusal düzen ve ahlak politikalarının sınındığı alanlardır. Augustus'un şehir yönetimi, bu tür mekânları görmezden gelmemiş; tam tersine, ahlaki yasalar ve mimari projelerle onları kontrol etmeye çalışmıştır (Edwards, 1993). Horatius'un edebi sessizliği, aslında bu yönetsel çabanın şiirsel bir karşılığını bulmadığını gösterir.

Horatius'un şiirlerinde şehrin üç bölgesine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bunlar şehrin kamusal merkezi Campus Martius, Tiber nehri ve Esquiline tepesidir. Bunların üçü de eski Cumhuriyetçi Roma şehir yaşamının sivil kalbidir ve yeni ortaya çıkan Augustus şehrinin propagandacı ve anıtsal özelliklerini taşımaktadırlar. Özellikle Campus Martius, geç Cumhuriyet ve Augustus dönemlerinde büyük bir dönüşüm geçirmiştir. M.Ö. 55'te Pompey Tiyatrosu ve M.Ö. 54'te vatandaşların oy kullanmak için bir araya geldiği Saepta Julia güney kesiminde inşa edilmiştir (Sauron, 1987). M.Ö. 29'da General Titus Statilius Taurus, Campus Martius bölgesinde Roma'nın ilk halka açık taş amfiteyatrosunu inşa ettirmiştir. M.Ö. 20'li yılların sonlarında Agrippa Hamamları inşaat halindedir (Richardson, 1982). M.Ö. 28 ile 23 yılları arasında Campus Martius'un kuzeyinde, ağaçları ve yürüyüş yollarıyla birlikte Augustus'un Mozolesi karmaşık siyasi propaganda programının bir parçası olarak peyderpey halka açılmıştır (Zanker, 1988).

Horatius'un yaşadığı dönemde Campus Martius'un geniş bir inşaat alanı olmalıdır. Strabon (5.3.8) bu bina projelerini bölgenin doğal güzellikleriyle birlikte anlatırken,³⁰ Vergilius (Aeneid, 6.872-874) bile yeni Mozole'yi övmektedir.³¹ Horatius'ta bu inşaat faaliyetlerinin hiçbirinden bahsedilmemiştir. Campus Martius, ilk şiirlerinde (tahminen M.Ö. 35) at yarışlarının mekanı olarak anılır (Yergiler, 1.1).³² Daha sonraki yıllarda yazılan Kasideler 3.7.25-26'da da görüldüğü üzere Horatius'un Campusa ilgisi at yarışlarından öteye gidememiştir.³³ Kasideler 4.1.37-40'ta Horatius, Campus Martius'un yapılı çevresinden çok doğal çimenlerine vurgu yapmaktadır.³⁴ Bu tercih, Horatius'un Campus Martius'u bir kentsel dönüşüm ve imparatorluk propagandası alanı olarak değil, daha çok doğal çimenleriyle kırsal bir imajı hatırlatan bir boşluk olarak gördüğünü düşündürmektedir. Başka yerlerde, örneğin Yergiler 1.6.126'da³⁵ ve 2.6.49'da³⁶ bölgedeki top oyunlarına odaklanmaktadır. Oysa Augustus yönetimi burayı sistematik olarak kamusal eğlence, askeri anıtsallık ve gençliğin disipline edilmesi için dönüştürmektedir (Zanker, 1988). Nitekim Kasideler 1.8.5-6'da Augustus'un yeniden düzenlediği iuventus kurumuna bir gönderme yapılır;³⁷ bu da Horatius'un şiirlerinde nadiren de olsa şehir yönetimiyle Augustus ideolojisi arasındaki bağı sezdirildiğini göstermektedir.

³⁰ Strabon, Campus Martius'ta bulunan yapılı çevre unsurlarını sıralar ve "bunların, doğanın güzelliklerine sanatın güzelliklerini de ekleyen Campus Martius'ta görülebileceğini (Strabo, 5.3.8)" söyler.

³¹ "Ah, Campus Martius nasıl da muhteşem şehri kahramanlarla dolduracak?...Tiber'in... Mezarlıktaki yeni inşa edilmiş mozolenin yanından akarak geçtiğini göreceksiniz!"

³² "Doğa size sorunsuz akrabalar verdiğinde, eğer onların sevgisini tutmaya ve korumaya çalışırsanız, bu, Campusa'ta 'dizginlere itaat ederek' yarışmak için bir eşeği eğitmek kadar sonuçsuz bir çaba kaybı olur."

³³ "Campus Martius'un topraklarında atını kontrol etmekte hiç kimse onun kadar iyi olmasa da..."

³⁴ "Şimdi Campus Martius'un çimenleri arasında, sular boyunca hızlı adımlarla seni takip ediyorum."

³⁵ "Campus'tan ve top oyunundan uzak duruyorum."

³⁶ "Maçları izledi mi ya da Campus'ta Maecenas'la top oynadı mı?"

³⁷ "Lydia, bütün tanrılar adına sana yalvarıyorum, neden Sýbaris'i aşkla mahvolmaya zorluyorsun, o toz ve ısı taşıyan güneşli Campus Martius'tan neden uzak duruyor? Neden süvari arkadaşlarının arasında ata binmiyor?"

Tiber Nehri, Horatius'un şiirlerinde birkaç kez karşımıza çıkar. En ünlü pasaj Kasideler 1.2.13-16'daki pasajdır.³⁸ Bu satırlar, şehrin en saygıdeğer tapınakları olan Regia'yı ve Vesta Tapınağı'nı tehdit eden bir doğa olayını; nehrin taşmasını anlatmaktadır. Bu, yalnızca bir doğa betimi değil, aynı zamanda Roma'nın dini ve siyasi merkezlerinin ne kadar kırılğan olduğunu hatırlatan bir şehir yönetimi sorunudur. Çünkü Tiber'in taşkınları, Roma'da alt-yapı, su yönetimi ve kamusal güvenlik gibi kentsel idarenin en kritik meselelerinden biridir. Bununla birlikte, Horatius'un nehre ilişkin diğer referansları daha yumuşak ve oldukça kırsaldır. Onun gözünde Tiber yüzmeye ilişkilendirilmiş, hatta Campus Martius'taki atletik aktivitelerle eşleştirilmiş bir yerdir. Ancak sahili teknelerle dolu olan ve yaklaşık bir milyon insanın çöpüyle kirlenen deresiyle Horatius zamanındaki Tiber'i (Scobie, 1986) cennet gibi bir yüzme havuzu olarak düşünmek zordur. Burada da şairin bilinçli bir tercihi söz konusudur: Horatius, nehrin şehir içi yönetim sorunlarını görmezden gelerek onu pastoral bir kaçış mekânı gibi betimlemektedir.

Esquiline tepesini ele alışı çok daha farklıdır. Horatius'un gençliğinde burası, yüksek statüdeki ölülerin devasa mezarlarının, yoksulların cesetlerinin atıldığı açık çukurlarla karıştığı ürkütücü bir yerdir (Scobie, 1986). Horatius, Maecenas'in bölgeyi temizlediğini, çukurları doldurduğunu ve bölgeyi keyif verici bahçelere dönüştürdüğünü, kendisinin de burada yürümekten keyif aldığı belirtmektedir (Yergiler, 1.8.10-15).³⁹ Bu dönüşüm, yalnızca estetik bir değişim değil, aynı zamanda şehir yönetiminin kentsel sağlık ve çevre düzenleme kapasitesinin bir göstergesidir. Esquiline'deki mezar çukurlarının kapatılması, halk sağlığını tehdit eden bir alanın yeniden düzenlenmesi ve Augustus'un şehir güzelleştirme politikasının erken örneklerinden biri olarak görülebilir. Ne var ki bölgenin korkunç geçmişi, Horatius'un daha fazla ilgisini çekmiştir (Beyitler, 5.99-100).⁴⁰ Burası, cadıların korkunç zanaatlarını uygulamak için ihtiyaç duyduğu malzemeleri bulduğu alandır. Horatius bu tuhaf bölgeye birkaç kez geri döner ve orada gerçekleşen etkinliklerin ayrıntılı tanımlarını verir (Beyitler, 5.17-21).⁴¹ Hele Yergiler, 1.8.23-50 bölümü Esquiline cadılarını tüm canlılığıyla tasvir etmektedir. Epikürçü şairde, pek çok ölen Romalının kalıntılarının üzerinde yürürken hava aldığı Esquiline, hayaletli niteliğini hala korumaktadır. Büyücülük sahneleri, cesetlerin atıldığı çukurlar ve korkutucu imgeler Esquiline'i bir kentsel korku mekânı olarak öne çıkarmaktadır. Bu durum, kentsel dönüşümün resmi anlatısıyla, toplumsal bellekte yaşanan eski imgeler arasındaki gerilimi göstermektedir.

Maecenas Bahçeleri'nden söz edilmesi, Horatius ve Roma hakkında benzersiz bir gerçeğin altını çizmektedir. Horatius, ortaya çıkan Augustus düzeninin pek çok yönünü desteklemekteydi; fakat şiirlerinde geç Cumhuriyetçi Roma'nın ya da erken imparatorluk Roma'sının inşaat faaliyetlerini (Pompey Tiyatrosu, Saepa Julia, Sezar Forumu, Augustus Mozolesi) neredeyse hiç anmaz. Bu sessizlik, onun şehir yönetimi politikalarına ideolojik

³⁸ "Sarı Tiber'in, Numa'nın sarayını ve Vesta tapınağını devirmek için sularını Toskana kıyısından çılgınca geri çevirdiğini gördük."

³⁹ "Maecenas'in yeni Bahçeleri... Bir zamanlar köleler, arkadaşlarının cesetleri için para ödüyorlardı. Dar hücrelerinden atılıp ucuz bir kutuda buraya getiriliyorlardı. Burası, bir sürü yoksulun ortak mezarlığıydı... Artık daha sağlıklı bir Esquiline'de yaşayabilirsiniz... Burada dolaşan her zamanki hırsızlar ve vahşi yaratıklar değil."

⁴⁰ "Ve sonra Esquiline'in kurtları ve kuşları, gömülmemiş uzuvlarını dağıtacak."

⁴¹ "Mezarlardan sökülmiş yabancı incir ağaçları, cenaze Selvileri, gece çığlık atan baykuşların tüyleri ve yumurtaları sipariş ediliyor buradan. Hepsine iğrenç kurbağaların kanına bulanmış, lolchos ve Iberia'nın bereketli şifalı otlarıyla."

bir mesafe koyduğunu düşündürür. Halbuki Maecenas'la olan dostluğu ona Augustus'un inşaat programı ve bunun ideolojik önemi hakkında fikir vermesi nedeniyle bilgi eksikliği yaşamamıştır.

Horatius'un şiirinde anıtsal Roma şehrini neden görmezden geldiğine ilişkin açıklamalar büyük ölçüde spekülatiftir (Farre, 1977). Onun kişiliğinde elbette güçlü, genel bir şehir karşıtı unsur bulunmaktadır. Kendisi de sempatisinin büyük ölçüde taşra faresinden yana olduğunu ifade etmektedir (Yergiler, 2.6.77-115).⁴² Horatius, çeşitli kaynaklardan ve deneyimlerden canlı görüntüler çıkarabilen son derece esnek bir şairdir. Dileseydi bize Roma şehrine dair harika tasvirler sunabilirdi. Ancak bu sessizlik aynı zamanda, M.Ö. 1. yüzyıl Roma'sının hızla değişen siyasi ve kentsel ideolojisinin şair için başa çıkılması zor bir alan olduğunu da gösterir. Augustus'un kentsel propaganda araçlarıyla yoğrulan başkente dair şiirsel bir tasvir yapmak, Horatius için belki de hem politik açıdan riskli hem de duygusal olarak yorucuydu. Dolayısıyla Horatius'un Roma'yı görmezden gelişi, yalnızca bireysel bir tercih değil, dönemin şehir yönetimi ve ideolojik ortamının da bir yansımasıdır.

Gündelik Hayattan İmparatorluk İdeolojisine: Martialis'in Roma'sı

Martialis'te, özellikle Epigramlar'da Roma'nın tasvirleri daha çok sayıda ve ayrıntılıdır. Martialis'in şiirinin odak noktası, sakini olduğu Quirinal'den başlayan ve onu şehrin çeşitli iş ve eğlence yerlerine götüren günlük yaşamının rutinleridir. Bu gündelik hareketlilik, Roma'nın şehir yönetiminde ulaşım akslarının, mahallelerin ve kamusal mekânların nasıl organize edildiğini de dolaylı biçimde yansıtır. Edebi sanatının peşinde koşmak, bitmiş eserlerinin yayılması ve hayatını bir yazar olarak sürdürmek için gerekli himaye kaynaklarının sağlanma ihtiyacı onu, Aventine'deki bir haminin evi (Epigramlar, 10.56),⁴³ Argiletum'daki kitap tezgâhları (Epigramlar, 1.117)⁴⁴ ve imparatorluk yetkililerinin Palatine'deki konutları (Epigramlar, 1.70)⁴⁵ da dâhil olmak üzere şehrin her yerine götürmüş gözükmektedir. Bu pasajlar, imparatorluk merkezleri ile alt düzey ticari merkezlerin nasıl aynı kentsel ağ içinde birleştiğini göstermektedir. Kentsel yaşamın getirdiği yüklerle ilişkin bazı basmakalıp homurdanmalara rağmen (Epigramlar, 12.18)⁴⁶, Martialis'in Epigramlar'ındaki şehir tanımlamaları, M.S. 1. yüzyılın sonlarındaki kentsel deneyimin çeşitliliği ve karmaşıklığından keyifli pasajlar sunmaktadır. Epigramların kısa, özlü biçimi ayrıntılı açıklamaya izin vermiyor olsa da şair, bir yer ve o yerde etkileşimde bulunan kişiler duygusu yaratmak için elindeki tüm imkânları kullanmıştır. Bu, aynı zamanda Roma şehir yönetiminin en önemli işlevlerinden biri olan kamusal mekânlarda toplumsal etkileşimi düzenleme faaliyetini de gözler önüne sermektedir.

⁴² Horatius, burada Ezop masallarından biri olan "Şehir Faresi ve Kır Faresi" anlatısını kullanır ve şehir yaşamını kırsaldaki yaşamla karşılaştıran şiirini bu masalla bitirir. Horatius, zenginliği, ticari veya dünyevi başarıyı reddettiğini burada yineler ve kırsal yemeklerin sağlığını ve zevkini tercih eder.

⁴³ "Bütün gün senin işini göreyim istiyorsun, Gallus, üç dört kez uzanayım Aventium'una."

⁴⁴ "Sana daha yakın düşecek bir yer soruyorsun. Argiletum 'dan geçiyorsundur sık sık: Sezar Forum'unun karşısına gelen bir işyeri vardır hani kapısı silme yazı, adlarını okursun bütün ozanların bir çırpıda baştan sona. Oradan iste beni. Atractus, sen daha ağzını açmadan birinci ya da ikinci sergenden çıkarır bir Martialis verir eline senin."

⁴⁵ "Geçeceksin eski Vesta'yı, kızoglankızlar evine yakın Castor tapınağını; yöneleceksin oradan kutsal yokuştan saygı uyandıran Palatium'a, yüce önderin imgesinden ışıkların saçıldığı yere."

⁴⁶ "Durup dinlenmeden dolaşırken, İuvenalis, sen belki, bağırlılı-çağrılı Subura'da, ya Diana sultanın tepesinde taban teperken, togan savrulurken kan ter içinde..."

Günlük gezileri onu Roma'nın Aventine, Trastevere ve Porta Capena gibi uzak köşelerine götürse de, bazı bölgelere özel ilgi vardır. Şehrin neredeyse her yerine giderken geçmesi gereken Quirinal ve Subura şiiirlerine çok sık konu olmuştur. Sosyal gündeminde ise Campus Martius'un zevkleri baskındır. Yaşadığı dönemin Campus'u, pek çok tiyatrosu, hamamı ve sütunları olan, Flavian imparatorlarının elinde tamamen geliştirilerek son halini alan Campus Martius'dur (Fredrick, 2002). Buradaki imparatorluk inşaat programları, şehrin fiziksel yapısının devlet eliyle nasıl şekillendiğini ve dolayısıyla kamusal düzenin yönetim-sel kontrol altında tutulduğunu ortaya koymaktadır. Campus Martius'un merkezi bir sosyal etkileşim olarak önemi, Martialis'in çalışmalarındaki tüm topografik referansların çoğunun burada yer almasından anlaşılmaktadır. Bu da burasının Martialis'in kendine özgü ilham verici ihtiyaçları için verimli bir alan olduğu kadar, şehir yönetiminin sosyal hayatı yönlendirme araçlarından biri olduğunu kanıtlamaktadır.

Halka açık hamamlar, Martialis'in sosyal ve cinsel dünyası için özellikle önemlidir. Sık kullanılan hamamlar, Campus Martius'taki çok popüler yeni ve aşırı iyi ısıtılmış Neron hamamları, o dönemde oldukça eski moda kalmış Agrippa Hamamları, daha az çekici olsa da daha yeni olan Kolezyum yakınındaki Titus hamamlarından tutun da Roma'daki günlük yaşam rutininin çok önemli bir parçası haline gelen daha küçük mahalle banyolarına (balnea) kadar çeşitlilik göstermektedir (Epigramlar, 2.14, 48; 3.25; 10.48, 51; 12.83).⁴⁷ Her hamamın kendine özgü bir ambiyansı ve fiziksel özellikleri vardır. Böylece her hamam kendine özgü bir alt toplumu cezbetmektedir (Fagan, 1999). Martialis, ustaca dokunuşlarla hem yerleri hem de bu hamam alt kültürünü yaşayan insanları ölümsüzleştirmiştir. Bu çeşitlilik, şehir yönetiminin kamusal sağlık, hijyen ve toplumsal sınıflar arasındaki etkileşimi düzenleme işlevleri ile doğrudan ilişkilidir. Hamamlar, Roma şehir yönetiminin hem beden politikası hem de sosyal denetim açısından kullandığı başlıca araçlardan biridir.

Roma'nın ve özellikle Campus Martius'un revakları (portikolar), Martialis'in sosyal yaşamı açısından hamamlarla hemen hemen aynı öneme sahiptir. Portikolar Roma'da o dönemde dahi uzun bir mimari tarihe sahiptir. Pratik, ticari yapılardan başlayarak mimari görünüm merkezlerine ve görsel sanatlar galerilerine dönüşmüşlerdir. Bu dönüşüm, şehir yönetiminin kamusal alanları hem ekonomik hem de ideolojik işlevlere hizmet edecek şekilde planlama becerisini ortaya koymaktadır. Martialis'te revakların bir kısmı bahçeler ve heykel koleksiyonları içeren müstakil yapılar iken, diğerleri tapınaklar veya tiyatrolarla ilişkilendirilmiştir (Richardson, 1992). Porticus Argonautarum ve Porticus Europae gibi isimler (Epigramlar, 2.14; 3.20; 7.32; 11.1),⁴⁸ ünlü sanat eserleriyle süslenmiş mimari kompleksleri tanımlamaktadır. Revaklar aylaklardan oluşan topluluklarıyla ünlüdür. Her birinin kendine özgü fiziksel ve sosyal nitelikleri vardır (Propertius, 2.32). Yaklaşık 140 yıllık Pompey Portiko'su, şehrin hızla değişen bu bölümünde epeyce eski kalmıştır (Epigramlar, 11.47.3).⁴⁹ Martialis'in yaşadığı yerin yakınındaki Quirinal'de bulunan Quirinus

⁴⁷ Bir örnek olarak 2. Epigramın 14. şiiiri verilebilir: "Ne Fortunatus'un ne Faustus'un yunaklarını hor görür ne Gryllus'un göz gözü görmez yılanma yerlerini ne Lupus'un yel saklayan Aeolia'sını. Nitekim yılanır, yılanır, yılanır yunaklarda."

⁴⁸ "Europa'nın revakına koşuyor... İsis tapınağının revaklarında mı geziniyor, yoksa Argonotların kuşatılmış alanını mı?... boğanın Sido'lu kızın aşkıyla yanıp tutuştuğu yere (Porticus Europae'ye) koşarsınız... Quirinius revağından sonra sırayla Pompeius, Europa, Argonautorum revaklarında..."

⁴⁹ "Neden aylak aylak dolaşır Pompeius revakının gölgeliklerinde?"

Tapınağı revağı ise, edebiyatçı aylaklardan oluşan farklı bir grubun uğrak yeridir (Epigramlar, 11.1).⁵⁰ Portikolar, Roma kentsel yönetiminin “kamusal boş zaman”ı organize etme, toplumsal sınıfları görünür kıılma ve kamusal mekân estetiğini düzenleme politikalarının bir parçası olarak değerlendirilmelidir (Richardson, 1992). Böylece bu mekânlar, şehrin toplumsal organizasyonunda kamusal kontrol, estetik düzen ve toplumsal hiyerarşi bağlamında işlev görmektedir.

Tiyatrolar geleneksel olarak etkinliklerin düzenlenmesi işine yaramaktadır. Tiyatrolar, şehir yönetiminin kitleleri bir araya getirme, toplumsal gerilimleri yatıştırma ve statü farklarını görünür biçimde düzenleme araçları olarak işlev görmektedir. Domitian yakın zamanda Augustus'un sosyo-politik statüye dayalı oturma sistemini yeniden canlandırmış ve güçlendirmiştir (Beacham, 1999). Martialıs, şiirinde M.S. 1. yüzyılda bazı grupların, özellikle de azatlıların sosyal ve ekonomik hareketliliğinden ortaya çıkan statü uyumsuzluklarını işlemiştir. Martialıs, Domitianus'un M.Ö. 90'da kabul edilen silahaltında olmayan tüm İtalyanlara vatandaşlık verilmesini öngören bir yasa olan Lex Julia'yı yeniden canlandırmasının (Beard, 2018) ardından yaşanan kargaşayı epigramlarının beşinci kitabında kaydetmektedir. Burada, tiyatro mübahirlerinin fedai rolünü üstlendiği ve yanlış konumdaki statü arayanları -çoğunlukla komik zorluklarla- ön sıralardan kovduğu bir dizi şiir (Epigramlar, 5.8, 5.14, 5.23, 5.25, 5.27, 5.35, 5.38, 5.41 ve 6.9) bulunmaktadır.⁵¹ Dolayısıyla tiyatrolar, yalnızca kültürel etkinlik alanları değil, aynı zamanda şehir yönetiminin sosyal düzeni sahne üzerinde yeniden kurduğu ve meşrulaştırdığı kamusal mekânlardır.

Roma'nın geleneksel siyasi kamusal alanları, Martialıs'ın kentsel anlatı şiirlerinde sosyalleşme mekânlarından daha az yer bulmuştur. Hem Cumhuriyet dönemi hem de İmparatorluk forumları, hukuki faaliyetlerin yoğun görüldüğü yerlerdir (Epigramlar, 2.64; 3.38; 5.20; 7.64).⁵² Cumhuriyet forumu, başka bir yere yapılacak bir gezide ara istasyon olması dışında çok az ilgi görmüştür. Vesta ve Castor tapınakları faaliyet merkezleri olarak değil, topografik referans noktaları olarak belirtilen tek anıtlardır.⁵³ Eski Cumhuriyet forumundan geçen Via Sacra'dan yalnızca iki kez bahsedilmiştir (Epigramlar, 2.62, 12.5).⁵⁴

⁵⁰ “Nereye, kitabım, ince ketenden bir tatil elbisenle bu kadar rahat nereye gidiyorsun? Parthenius'u görmeye mi? Kesinlikle. Öyleyse git ve açılmadan geri dön; çünkü o kitap okumaz, yalnızca anıtları okur; ilham perilerine ayıracak zamanı yoktur, zaten kendisinininkine ayıracak zamanı da yok. Yoksa daha önemsiz ellere düştüğünde kendini yeterince mutlu mu sayıyorsun? Quirinius Tapınağı Portiko'suna yönel, buraya yakındır. Pompeius'un ki de az aylak içermez hani.”

⁵¹ Bir örnek olarak 5. Epigram'ın 8. şiirinden bir pasajda Martialıs şöyle demektedir: “...mor cüppeli, gururla ve kendini beğenmiş bir ses tonuyla övünüyordu: 'Sonunda daha rahat oturabiliriz; şövalyeliğin saygınlığı artık geri geldi; kalabalık tarafından baskı altına alınmıyoruz veya kirletilmiyoruz.' Leitus kibirli mor cübbelerine yerlerini değiştirmelerinin emrettiğinde bu ve bunun gibi sözler bu sonradan görmenin söylediği sözlerdi.”

⁵² “...bütün forumlar dava kaynıyorsa...”, “...Söyle bakalım. Savunmanlık edeceğim, diyorsun, Cicero'dan bile güzel konuşacağım, kimse boy ölçüşemez benimle üç forum'da...”, “Olanak verilse bana, sevgili Martialıs... ne asık yüzülü insanların duruşmalarını, ne Forum'un iç karartan olaylarını, ne kurum kurum kurulan maskelerini bildirdik...”, “Bütün kent in en tanınmış berberiyken eskiden, atlı olup çıktın hanımının cömertliğiyle, kapağı attın Sicilya kentlerine, Aetna topraklarına, Cinnamus, forumda canını sıcakcak davalardan kaçarak.”

⁵³ Epigramlar 1.70'te Martialıs, Palatine'de yaşayan Proculus'a bir kitap gönderir. Vesta ve Castor ile Pollux tapınakları, yol boyunca önemli noktalar olarak anılır. Vesta Tapınağı, 7.73'te bir kez daha önemli bir nokta olarak ortaya çıkar ve 9.3'te şair, Domitianus'un yapıyı restore ettiğini belirtir. Forumların hukuki ve referans işlevlerinin dışında, iki şiir öne çıkar. İlk olarak, 7.97'de, yeni kitabı Roma'ya ulaştığında şiirleriyle çalkalanacak birkaç yer arasında forumları sıralar ve 8.44'te, üçüncü ve beşinci saatler arasında “üçlü forumlara” sık sık uğrayan, zengin ve güçlü olanlara yaltaklanarak kendini yoran hırslı bir Titullus anlatısı bulunmaktadır.

⁵⁴ “Elinde yalnızca yüz bin sestersin vardı Milichus ve bunlar Leda'yı Via Sacra'dan kurtarmak için harcandı...”, “Siz, kısa bir süre önce Pyrgo kıyılarında doğru yol alan şiirlerim, Via Sacra'dan gidin: artık tozlu değil.”

Açıkça görülmektedir ki artık Roma'nın en önemli caddesi olarak Via Sacra, Cumhuriyet veya Augustus döneminde sahip olduğu statüye sahip değildir. Bu durum, kentsel mekânın yönetiminde önceliklerin değiştiğini, geleneksel siyasi merkezlerin yerini daha çok sosyal, ekonomik ve eğlence odaklı kamusal alanların aldığını göstermektedir. Eski forumun dışında, Campus Martius'un kenarında yer alan ve bir zamanlar seçim işlevleri için kullanılan Saepta Julia ise lüks malların satıldığı bir pazar haline gelmiştir (Epigramlar, 2.57; 9.59; 10.80; 10.87; 12,74).⁵⁵ Bu dönüşüm, şehir yönetiminin mekânları yeniden işlevlendirerek (adaptive reuse) kentsel ihtiyaçlara ve toplumsal taleplere cevap verme biçimlerinden biridir.

Martialis'in şiirlerinde şehrin içindeki dini faaliyetlerden pek bahsedilmez. Bu Martialis'in seküler kişiliğinden kaynaklanabilir (Howell, 1980). Şiirlerindeki dini yapıları gönderme yapan referanslar Roma'nın gürültülerine yaptıkları katkılardan ve tapınaklarının bir randevu yeri olarak oynadığı rolden dolayı ortaya çıkmaktadır (Fitzgerald, 2008). Tapınaklara yapılan referansların çoğu, yerlerinin bilinmesinden kaynaklanan bir tarif aracı olması veya bunların dinlenme ve görevlendirme yeri olarak kullanılmasıyla ilgilidir (Epigramlar, 1.70; 2.74; 3.20).⁵⁶ Capitoline'deki Jüpiter tapınağının restorasyonu, Martialis'e Domitianus'u yüceltme fırsatını sağlamıştır (Epigramlar, 6.4, 9.3).⁵⁷ Genellikle Martialis'e atfedilen dalkavuk tavrı göz önüne alındığında, bu referanslar nispeten sınırlıdır ve epigramların karmaşık Roma kentsel yaşamında kaybolmuştur. Yine de bu satırlar dini yapıların, şehir yönetiminin kamusal alanı ideolojik semboller aracılığıyla kontrol etme, aynı zamanda toplumsal buluşma ve yönlendirme mekânları yaratma araçları olarak işlev görmesine işaret etmektedir.

Yeni inşa edilen yapılar arasında Maritalis'in asıl övgüsü Flavian hanedanının üç üyesinin de sırayla katkıda bulunduğu, çağın tanımlayıcı yapısı ve imparatorluk rejiminin en iddialı ifadesi olan Flavian Amfitiyatrosu'nadır. Martialis'in açılış epigramı, daha sonra Kolezyum olarak adlandırılan Flavian Amfitiyatrosu'nun dünya çapında mimari şaheser olarak kut-sallaştırmaktadır. Kendi dünyasındaki çeşitli kültürlerden birçok yapıyı sıralayarak, bunların övünülecek bir tarafı olmadığını, Sezar'ın Amfitiyatrosu önünde boyun eğeceklerini ve tüm yapıtların yerine sadece bunun ünlenmesi gerektiğini belirtmektedir (Epigramata, 1). Amfitiyatro, şehre dair kozmopolit ideallerin şekillenmiş bir ifadesidir. Burada Neron'un özel saray alanının kamusal bir eğlence alanına dönüştürülmesi, şehir yönetiminin kamusal

⁵⁵ 10. Epigram'ın 80. şiiri güzel bir örnektir: "Hiçkırına hiçkırına ağlar Eros, bakıp gördükçe benekli benekli değerli taştan kupalarını ya da köleleri, bayağı iyi cins, limon ağacından yapılmış masaları, derin derin inler, iç geçirir zavallı, satın alamamaktan Saepta'yı tümüyle, eve götürmemekten..."

⁵⁶ "Kadim Vesta'nın ve Vestallerin evinin yakınındaki Castor tapınağını geçeceksiniz." "Regulus (hakim) yüksekteki tapınağa gönderdiği zaman sakalı kesildikten sonra samğı..." "Veya oradan geçtiyse İsis tapınağının revaklarında mı geziniyor, yoksa Argonotların kuşatılmış alanını mı arşınlıyor?"

⁵⁷ "Yüce censor, prenslerin prensi, her ne kadar Roma sana bu kadar çok zafer, yeni ya da yeniden inşa edilmiş bu kadar çok tapınak, bu kadar çok gösteri, bu kadar çok tanrı, bu kadar çok kent için borçlu olsa da, sana daha da büyük bir borcu var: sen onun iffetisin..." "Eğer sen, Ey Sezar, bir alacaklının haklarını üstlenseydin ve tanrılara ve cennete verdiğin her şeyin ödenmesini talep etseydin, Olympus'ta büyük bir müzayede yapılacak olsaydı ve tanrılar sahip oldukları her şeyi satmak zorunda kalsalardı iflas ederlerdi ve tanrılarının babası çok küçük bir temettüyle seninle uzlaşmak zorunda kalırdı. Capitolum'daki tapınak için sana ne ödeyebilir ki?"

mekânı halkın kolektif kimliği etrafında yeniden düzenleme gücünü göstermektedir. Eskiden yoksulların evlerini çalan Neron'un sarayı ve göleti bulunurken şu anda halkın tadını çıkardığı ve Roma'nın asıl kimliğini bulduğu amfiteyatrosu bulunmaktadır (Epigrammata, 2). Sezar'ın şehri artık ayrı ayrı halkların yaşadığı, farklı dillerin konuşulduğu fakat ülkenin babası dendiğinde birleştiği kozmopolit bir şehirdir (Epigrammata, 3). Böylece Kolezyum, hem şehir planlamasında hem de imparatorluk ideolojisinde bir kentsel entegrasyon ve siyasi meşruiyet aracına dönüşmektedir.

Palatine'e ve kentsel mekânı yeniden şekillendiren yeni saraya yapılan göndermeler de şaşırtıcı derecede sınırlıdır. Saray ve Palatine Tepesi'ne yapılan atıflar, Domitianus'a veya genel olarak imparatorluğa atıf olarak durmaktadır (Epigramlar, 4.78; 8.39; 9.91)⁵⁸. Tarihsel olarak Martialis'in on dört kitabı arasında en yaranmacı ününe sahip olan dokuzuncu kitap, saraya ve imparatorluğa referansları açısından aslan payını içermektedir. Epigramlarından biri ironik bir şekilde tepenin geçmişini aristokrasinin kibriyle ilişkilendirir ve bunu Domitianus'un sarayı ve hükümdarlığıyla karşılaştırır (Epigramlar, 9.79).⁵⁹ Palatine'deki saray kompleksi, kentsel mekânın imparatorluk merkeziliği doğrultusunda yeniden örgütlenmesinin en çarpıcı örneklerinden biri olarak sunulur; bu da şehir yönetiminin politik hiyerarşiyi mekânsal düzenlemelerle görünür kılma stratejisine işaret eder.

Martialis'in şehir yaşamına ilişkin anlatımlarını içeren her biri bir olaya dayalı şiirleri, çok büyük ölçekte farklı türlerden türetilmiş öğelerin kozmopolit bir birikimini temsil etmektedir (Rimell, 2008). Martialis'in kozmopolit yemek menüsü,⁶⁰ on dördüncü kitabı Apophoreta'daki hediye nesnelere muazzam birikimi; yiyecek, tüketim maddeleri ve sanat eserleri listeleri,⁶¹ bir dünya şehrini ve hatta kozmik bir kapsamı ifade etmektedir. Roma şehri her durumda bu tür kozmopolit gösterilerin merkezidir. Bu kozmopolitlik, şehir yönetiminin Roma'yı yalnızca siyasi bir merkez olarak değil, aynı zamanda imparatorluk kimliğini ve kültürel çeşitliliği yansıtan bir dünya şehri olarak kurgulama stratejisini ortaya koymaktadır. Martialis, Apophoreta'daki sanat objeleri (altından oyulmuş heykelcikler,

⁵⁸ "Halkın ileri gelenleriyle selamlaşmak için günde on kez kutsal tepedeki saraya çıkıyorsunuz." "Daha önce Palatine masasının ziyafetlerine ve gösterişli eğlencelerine kimse çağırılmazdı." "Eğer iki haberci beni farklı göklerde yemek yemeye davet etselerdi, biri Sezar'ın, diğeri Jüpiter'in göklerinde, yıldızlar daha yakın, saray daha uzak olsa bile şu cevabı verirdim: Şimşek'in konuyu olmayı tercih edecek başkasını ara; benim kendi Jüpiter'im beni dünyada alıkoyuyor."

⁵⁹ "Sizin hükümdarlığınızdan önce Roma, imparatorlara hizmet eden kalabalıktan ve sarayın kibrinden nefret ediyordu; ama artık sana ait olan her şeye olan sevgimiz öyle derin ki, herkes kendi ailesinin bakımını ikinci planda tutuyor. Saraylılarınızın huyları o kadar tatlı ki, bize karşı o kadar düşünceliler ki, o kadar sessiz bir iyi duygu sergiliyorlar ki, tavırlarında o kadar tevazu var ki. Gerçekten de Sezar'ın hiçbir hizmetkârı (güçlü bir sarayın etkisi böyledir) kendi karakterini taşımaz; ancak efendisinin karakterini taşır."

⁶⁰ Epigramların "Konuklara Armağanlar" başlıklı on üçüncü kitabında yer alan yiyeceklerin listesi şu şekildedir: Arpa bulamacı, ballı şarap, kabuklu bakla, Clusium bulamacıları, tatlı sıra, Nil mercimeği, işçi yemeği pazı, marul, Tarentum pırasası, Aricia pırasası, Amiternum şalgamı, Ravenna dikenli, Chios incirleri, Attica balı, Cybele'nin yemişleri, Suriye incirleri, Şam eriği, Luna peyniri, Vestin peyniri, Velabrum peyniri, Trebula peynirleri, Lucania sosisleri, Picenum ezme zeytinleri, Hispania uskumrusu sosu, Aetolia yabandomuzu, Nomentum narları, Picenum ekmeçleri, Menapia pastırması, Mısır baklası, İonia turaçları, Knidos güvercinleri, Pannonia catta kuşları, Phasis sülünleri, Sicilya müreni, Baiae istiridyesi, Murica karidesi, İskenderiye barbunu, Venetia sazani, Euganei levreği, Venafrum zeytinyağı, Sicilya petek balları, Girit şarabı, Vienna çamsakızlı şarabı ve çeşitli Roma imparatorluk kentlerinden gelen şaraplar.

⁶¹ Libya fildişinden tahtalar, Vitellius yazı levhaları, Chatti köpüğü, Mattiacum sabunu, Makedonya şapkası, Korint şamdanı, Bergama tırmıkları, Yunan güherçilesi, Moritanya akçağacından masa...

sümbül resmi, mermer Hermaphroditus, Danae resmi, Germen maskesi, gümüş Minerva... sekansında (Epigramlar, 14.170-182), Flavian hanedanının yarattığı Roma için kendi metin müzesini oluşturmuştur. Martialis'in epigramlarının temel amaçlarından biri, Roma'nın bütünlüğünü kuşatmaktır: İmparatorluk sarayından Subura sokak yaşamına kadar her tür kişi ve nesne, şairin Roma'sında yan yana durmaktadır (Rimell, 2008; Richardson, 1992). Bu çeşitlilik, kentsel yönetişimin farklı toplumsal katmanları tek bir çatı altında toplama, yani kamusal birlik yaratma çabasıyla da paralellik taşımaktadır.

Martialis'in şiirlerinde, şehir yaşamında Roma'nın gerçekten engin, kirletici düzensizliğini ve sapkınlığını temsil edecek şekilde bir erotizm sunulmuştur. Martialis'in erotik Roma'sının sert kenarları ve rahatsız edici sürprizleri vardır.⁶² Üstelik Martialis'in Roma'sının sakinleri, uğraşlarında daha az tekdüzedir ve çoğu durumda, beyefendi-aşğın zarif, estetik ihmalkârlığından yoksundur: şehir, amansız avcılarının mekânıdır (Epigramlar, 1.90-115; 2.53; 3.33-76; 6.16-66; 9.59-90; 10.87; 11.16-45; 11.67-78; 12.38-58). Bu şiirlerinde Roma'nın erotik ve sosyal ilişkiler ağı, şehir yönetiminin kontrol etmekte zorlandığı gayri-resmî toplumsal pratiklerin şehre damgasını vurduğunu gösterir; bu da kamusal düzen ile özel yaşam arasındaki sınırların sürekli yeniden tanımlanmasına yol açmıştır.

Martialis'in şehir yaşamına düşkün olup olmadığı şiirlerinde ikircikli bir tutum sergilediği için kolayca anlaşılmamaktadır. Bir yandan şehri ve içindeki yaşamı olumlarken bazı şiirlerinde ise şehir karşıtı bir tutum sergilemektedir. Örneğin, şehrin kaynayan kazanında oradan oraya çarpıldığını, kısır bir çaba içinde şehir yaşamının ve koca Roma'nın artık kendisini yıprattığını (Epigramlar, 10.58) söylemektedir. Bir şiirinde ise şehirdeki gürültüden uyumanın mümkün olmadığından yakını ki bu epigram Roma kentsel yaşamını en güzel betimlediği şiirlerinden birini oluşturmaktadır (Epigramlar, 12.57).⁶³ Burada şairin bireysel deneyimi, şehir yönetiminin en büyük sorunlarından biri olan kentsel yoğunluk ve kamusal gürültü problemlerine doğrudan işaret etmektedir. Roma yönetiminin kalabalık, trafik ve gürültü gibi konulara düzenleyici müdahaleleri olsa da (Hartnett, 2017), Martialis'in dizeleri bunların sınırlı başarıya ulaştığını göstermektedir.

Martialis'in şiirleri, Roma sakinleri için imparatorluğun kentsel politikasının amacı olarak gördükleri hedeflerin gerçekleştiğini göstermektedir. Yalnızca Cumhuriyetçi şehrin büyük bir kısmı değiştirilmekle veya marjinalleştirilmekle kalmamış, aynı zamanda siyasi bir varlık olarak Roma vatandaşı da ortadan kaybolmuştur. Bu dönüşüm, şehir yönetiminin Cumhuriyet dönemi yurttaş odaklı kamusal alan modelinden, imparatorluk döneminin tebaa merkezli ve daha çok bireysel çıkar ile özel yaşamı öne çıkaran bir modeline geçişini yansıtmaktadır. Martialis'in dünyası, bireysel kariyere ve kişisel zevk arayışına adanmış tamamen özel bir dünyadır. Cumhuriyetin ve ona bağlı yerlerin ve yapıların hafızası, artık yükselen bir edebiyat yıldızının bilincine pek müdahale etmemektedir. Tüm yaltaklanmalarına rağmen ilginç bir şekilde, imparatorların yeni propaganda dünyası da pek ilgisini

⁶² Dokuzuncu kitabın altmış yedinci şiiri bu duruma güzel bir örnektir. "Bütün gece benim oldu..." diye başlayan bir kaçamağını paylaşır. Bazen de şiirlerinde yergi oklarını doğrulttuğu kişilerin cinsel yaşamını konu edinir: "Düzdün mü, ayak yolunu boylarsın, Polycharmes. Ya düz olduğünde, ne yaparsın, Polycharmes (Epigramlar, 9.69)."

⁶³ "Sabah öğretmenlerin, gece ekmeççilerin bağırsıkları, gün boyu bakırcıların çekiş sesleri, aylak takasçıların alverleri, İspanyol altın dövücüsünün parlak sopasının gürültüsü, Bellona'nın taşkın kalabalığı, geveze denizciler, dilenci Yahudi çocukları, gözü çapaklı kibrit satıcıları..."

çekmemektedir. Dolayısıyla Martialıs'in şiirleri, şehir yönetiminin ideolojik yönlendirmesinden kısmen bağımsız bir şehir deneyimi sunduğu için, Roma şehrinin yönetsel dönüşümüne içeriden bir eleştiri olarak da okunabilir.

Sonuç

Antik Roma'nın şairleri Horatius ve Martialıs, şehir yaşamına dair yazdıklarıyla yalnızca dönemin bireysel deneyimlerini ve toplumsal çeşitliliğini aktarmakla kalmamış, aynı zamanda şehir yönetimi üzerine düşünmenin imkânlarını da sunmuşlardır. Her iki şairin Roma'ya dair gözlemleri, şehrin yalnızca fiziksel mekânlardan ibaret olmadığını, aksine, politik kararlarla, toplumsal pratiklerle ve bireysel tercihlerle şekillenen çok boyutlu bir yaşam alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında, edebî metinlerin şehir yönetimine dair tarihsel birer belge niteliği taşıdığı söylenebilir. Horatius'un şiirlerinde Roma, çoğu zaman aşırılıkların, hırsların ve yozlaşmanın mekânı olarak resmedilir. Onun idealize ettiği kırsal yaşam, sakinliği ve doğayla uyumu, şehrin kaotik yapısına bir karşıtlık oluşturur. Bu yaklaşım, şehir yönetimde düzen, ölçülülük ve kamusal yarar gibi ilkelerin önemine işaret eder. Horatius'un şehir eleştirisi, aslında yönetsel bir uyarı niteliği taşır: Şehirler büyüdükçe ve çeşitlendikçe, yalnızca fiziki sorunlarla değil, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal çürüme tehlikesiyle de karşı karşıya kalabilirler. Bu çerçevede Horatius'un eleştirisi, antik Roma'da şehir yönetiminin sınırlarını aşan, evrensel bir şehircilik problemi-ne işaret eder: İnsan ölçeği ile şehir ölçeği arasındaki dengeyi kurma meselesi.

Martialıs'in şiirleri ise Roma'nın çok daha içerden, gündelik ve somut yönlerini görünür kılmaktadır. Onun epigramlarında şehir, hem ihtişamlı bir kozmopolit merkez hem de bireylerin karmaşık ilişkiler ağı içinde sürekli mücadele ettiği bir mekân olarak belirir. Yemeklerden hediyelere, sanat eserlerinden erotik deneyimlere kadar çok farklı öğeleri bir arada sunan Martialıs, Roma'nın çeşitliliğini ve renkliliğini öne çıkarır. Ancak bu çeşitlilik, aynı zamanda bir düzensizliğe, tüketim çılgınlığına ve bireysel çıkarların ön plana çıktığı bir toplumsal düzene de işaret eder. Şehrin gürültüsü, kalabalığı, rekabeti ve yoruculuğu onun dizelerinde sürekli vurgulanan unsurlardır. Dolayısıyla Martialıs'in gözlemleri, şehir yönetiminin karşı karşıya olduğu yapısal sorunları –nüfus yoğunluğu, kamusal alanların işlevsizliği, sınıfsal eşitsizlikler ve bireysel hazların toplumsal uyumla çatışması– doğrudan gözler önüne serer.

Horatius ve Martialıs'in şehir tahayyülleri karşılaştırıldığında, aslında iki farklı yönetim paradigmasının edebî izdüşümlerini görmek mümkündür. Horatius, daha çok idealize edilmiş bir kamusal düzeni savunurken, Martialıs, fiili olarak yaşanan karmaşayı kayda geçirir. Bu açıdan Horatius'un Roma'sı, bir "olması gereken şehir" vizyonunu taşırken; Martialıs'in Roma'sı, "var olan şehir" in bütün çelişkileriyle birlikte resmedilmesidir. Şehir yönetimi açısından bu ikilik oldukça anlamlıdır: Yöneticilerin bir yandan düzen, ahenk ve ölçülülük gibi idealler doğrultusunda politikalar üretmeleri; diğer yandan da şehrin gündelik gerçekliklerini, yani karmaşasını, çeşitliliğini ve kaçınılmaz çelişkilerini göz ardı etmemeleri gerekir.

Bu karşılaştırmadan çıkarılabilecek en önemli sonuçlardan biri, şehrin yalnızca yöneticilerin politikalarıyla değil, aynı zamanda sakinlerinin günlük pratikleriyle de şekillendiğidir. Horatius'un ölçülülük vurgusu, bir tür "top-down" (yukarıdan aşağıya) şehir yönetimini

çağrıştırırken, Martialis'in gündelik gözlemleri, şehrin asıl aktörlerinin sıradan insanlar olduğunu, dolayısıyla şehir yönetiminin "bottom-up" (aşağıdan yukarıya) bir boyut içerdiğini hatırlatır. Günümüz şehir yönetimi tartışmalarına taşındığında, bu ikili bakış açısı oldukça günceldir: Modern şehirler de hem planlayıcıların ve yöneticilerin vizyonu ile hem de şehir sakinlerinin pratikleriyle biçimlenir.

Sonuç olarak, Horatius ve Martialis'in metinleri, Roma'nın yalnızca edebî değil, aynı zamanda kentsel bir laboratuvar olarak da okunabileceğini göstermektedir. Horatius'un ahlaki uyarıları ile Martialis'in ironik ve gerçekçi betimlemeleri, şehir yönetiminde karşılaşılan temel ikilemleri –düzen ile kaos, kamusal yarar ile bireysel çıkar, idealler ile gerçekler– birlikte düşünmemizi sağlar. Antik çağda yazılmış bu şiirlerin, modern şehir yönetimi tartışmalarına da ışık tutması, edebiyatın tarihsel sürekliliğini kanıtlamaktadır. Şehir, yalnızca taş, yol ve bina değildir; aynı zamanda insan deneyimlerinin, politik tercihlerin ve toplumsal ilişkilerin yoğunlaştığı bir mekândır. Horatius'un kırsal huzur arayışı ile Martialis'in kentsel karmaşaya duyduğu hayranlık ve bıkkınlık arasındaki gerilim, bize Roma'nın iki farklı yüzünü ve şehir yönetiminin asırlardır süregelen ikilemlerini hatırlatmaktadır.

Kaynakça

- Beacham, R. C. (1999). *Spectacle Entertainments of Early Imperial Rome*. New Haven and London: Yale University Press.
- Beard, M. (2018). *SPQR, Antik Roma Tarihi*. İ. Sağlamer (Çev.). İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Cary, M. (1937). The Municipal Legislation of Julius Caesar. *Journal of Roman Studies*, 27(1), 48-53.
- Edwards, C. (1993). *The Politics of Immorality in Ancient Rome*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fagan, G. G. (1999). *Bathing in Public in the Roman World*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Farre, B. H. (1977). Is Horace Really an 'Urbane' Satirist? *L'Antiquité Classique*, 46(1), 159-172.
- Favro, D. (2007). Making Rome a World City. K. Galinsky (Ed.) *The Cambridge Companion to the Age of Augustus* içinde (s. 234-263). Cambridge: Cambridge University Press.
- Fitzgerald, W. (2008). *Martial: The World of Epigram*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fredrick, D. (2002). Architecture and Surveillance in Flavian Rome. A. Boyle & W. J. Dominik (Eds.) *Flavian Rome: Culture, Image, Text* içinde (s. 199-227). Leiden, Boston: Brill.
- Garnsey, P. & Saller, R. (1987). *The Roman Empire: Economy, Society and Culture*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Günther, H. C. (2013). Horace's Life and Work. H. C. Günther (Ed.) *Brill's Companion to Horace* içinde (s. 1-62). Leiden, Boston: Brill.
- Hartnett, J. (2017). *The Roman Street: Urban Life and Society in Pompeii, Herculaneum, and Rome*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heller, J. L. (1932). Burial Customs of the Romans. *The Classical Weekly*, 25(24), 193-197.
- Horace (1926). *Satires. Epistles. Ars Poetica*. H. Rushton Fairclough (Trans.) Loeb Classical Library 194, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Horace (2004). *Odes and Epodes*. Niall Rudd (Ed. and Trans.) Loeb Classical Library 33. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Horace (2018). *The Odes and Carmen Saeculare of Horace*. John Conington (Trans.). CreateSpace Independent Publishing Platform.

- Howell, P. (1980). *A Commentary on Book One of the Epigrams of Martial*. London: The Athlone Press.
- Livy (1922). *History of Rome, Volume II: Books 3-4*. B. O. Foster (Trans.). Loeb Classical Library 133. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Lott, J. B. (2004). *The Neighborhoods of Augustan Rome*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Martialis, M. V. (2005). *Epigramlar*. G. Varınlıoğlu (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Morley, N. (1996). *Metropolis and Hinterland: The City of Rome and the Italian Economy, 200 BC - AD 200*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mouritsen, H. (1997). Mobility and social change in Italian towns during the principate. H. M. Parkins (Ed.) *Roman Urbanism: Beyond the Consumer City* içinde (s. 57-80). London: Routledge.
- Nisbet, R. G. M. & Hubbard, M. (1970). *A Commentary on Horrace: Odes Book I*. London: Oxford University Press.
- Propertius (1990). *Elegies*. G. P. Goold (Ed. and Trans.). Loeb Classical Library 18. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Richardson, L. (1992). *A New Topographical Dictionary of Ancient Rome*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press.
- Rimell, V. (2008). *Martial's Rome: Empire and the Ideology of Epigram*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Robinson, O. F. (1992). *Ancient Rome: City Planning and Administration*. London: Routledge.
- Saller, R. P. (1994). *Patriarchy, Property and Death in the Roman Family*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sauron, G. (1987). Discours symbolique et aménagement de l'espace: L'exemple du Champ de Mars à Rome. *Revue des Études Latines (REL)*, 65, 89-113.
- Scobie, A. (1986). Slums, Sanitation, and Mortality in the Roman World. *Klio*, 68(2), 399-433.
- Strabo (1903). *The Geography of Strabo*. London: George Bell & Sons.
- Sullivan, J. P. (2009). Martial's Life and Times. J. P. Sullivan (Ed.) *Martial: The Unexpected Classics* içinde (s. 1-55). Cambridge: Cambridge University Press.

Vasaly, A. (1993). *Representations: Images of the World in Ciceronian Oratory*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Virgil (1916). *Eclogues. Georgics. Aeneid: Books 1-6*. H. Rushton Fairclough (Trans.). Loeb Classical Library 63. Cambridge, MA: Harvard University Press,

Wallace-Hadrill, A. (2022). Ancient Ideals and Modern Interpretations. S. Greaves & A. Wallace-Hadrill (Eds.) *Rome and the Colonial City: Rethinking the Grid* içinde (s.41-60). Oxford: Oxbow Books.

Ward-Perkins, J. B. (1981). *Roman Imperial Architecture*. New Haven and London: Yale university Press.

Witke, C. (1983). *Horace's Roman Odes: a Critical Examination*. Leiden: E.J. Brill.

Zanker, P. (1988). *The Power of Images in the Age of Augustus*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.